

BALI ja itäisin JAAVA 23.11. - 6.12.2017

Jukka Ojala
jukka.ojala12(miukumauku)gmail.com

Aluksi

Tämä sankarimatkailejakertomus jakautuu kahteen osaan. Alussa on päiväkirjamainen osuus erilaisista sattumuksista opiksi ja ojennuksesti Balille mahdollisesti erilaiselle lomalle aikoville. Lopuksi on mahdollisimman huolellisesti laadittu lajilista havaitsemistani lintulajeista. Se perustuu uusimpaan saatavillani olevaan tietoon (joulukuu 2017). Jos olet kiinnostunut pelkästään lajilistasta, kannattaa lukea vain loppu. Se on tästä kohdasta etelään.

Huolimatta Balin täysin ansaitusta maineesta mainiona turisticaarena, se ei ole erityisen suosittu ornitologinen retkikohde. Saari on kuitenkin erittäin monipuolinen ja siellä voisi helposti viettää kuukausia ja silti jäisi paljon näkemättä. Saarella on runsaasti lajeja joita tavataan ainoastaan Jaavalla ja Balilla. Wallacen-linja kulkeen Balin ja Lombokin välisessä salmessa ja aikomuksenani oli viettää aikaa myös Lombokilla. Gunung Agung tulivuori kuitenkin teki päätöksiä puolestani. Minä puolestani päätin jo lähtiessäni kiertää rannat ja suurimmat turistikohteet mahdollisimman kaukaa ja keskittyä keskiosan vuorille. Samalla jätin kaukoputken matkasta. Paljon hyötyä olisi ollut kunnollisesta äänityslaitteesta. Kaukoputkesta ei niinkään.

Olen luultavasti ainoa Balilla käynyt suomalaisturisti joka ei ole edes nähnyt paikallista hiekkarantaa. Tämä tarina on tosi! Luonnollisena seurauksena oli alankojen ja rantojen lintujen vähäinen havainnointi. Muutenkin lintujen löytäminen, saati luotettava tunnistaminen vuoristosademetsässä oli vaikeaa. Vaikeaa oli myös löytää tasapaino lintuilun ja turismin välillä. Sandaalit lipesivät molempiin suuntiin ja pyllähdin siihen väliin. Pyllähdyksen voi havaita myös suhteellisen vaatimattomasta lajilistasta.

Balilaiset ovat sivistyneellä ja luonnollisella tavalla ystävällisiä ja vieraanvaraisia. Kun en malttanut olla mainitsematta asiasta, vastaus oli aina sama: ” Se on kulttuuriamme”. Kertaakaan en kokenut mitään tilannetta uhkaavaksi enkä myöskään kokenut tullee huijatuksi. Varmasti maksoin turistihintoja monessakin paikassa. Aivan virallisestikin paikallisille ja ulkomaalaisille on erihintainen pääsymaksu nähtävyyksiin. Joihinkin paikkoihin esim. vesiputouksien kapeille, jyrkille ja kivisille poluille ja tulivuorille nousuun joutui ottamaan pakollisen oppaan, mikä tällaiselle maastojyrälle tuntui tarpeettomalta. Yllättävän moni ymmärsi enemmän tai vähemmän englantia tai jotakin muuta turistikieltä. Väärinkäsityksiä sattui mutta niistä selvisi helposti hyväntahtoisella huumorilla.

Jouduin ainoastaan yhden hyttysen ateriaksi Jaavalla. Ihossa kiinni olevia iilimatoja kuitenkin löytyi pöksyistä muutama. Ne ovat sadekaudella yleisiä, ikäviä, mutta tietääkseni vaarattomia. Ainoatakaan käärmettä en nähnyt. Piikkisiä alikasvospalmuja oli vähän. Ihoni ei palanut kertaakaan auringossa. Söin ja join kaikkea mitä eteeni kannettiin. Vatsa ei ollut koskaan vikkellä. Ylivoimaisesti vaarallisinta on liikenne, kuten kaikkialla muuallakin. Tiet ovat kapeita, vuorilla mutkaisia, sade on rankkaa, sumu tiheää ja pikkutiet huonokuntoisia. Usein liikennettä on paljon ja se on vasemmanpuoleista. Paikalliset liikkuvat enimmäkseen skoottereilla ja kevytmotoripyörillä. Jollakin kummallisella tavalla onnettomuudet ovat kuitenkin harvinaisia. Auton alle jääneitä koiria näkyy silloin tällöin. En ole mikään rallikuski, joten minulla oli kaikilla matkoillani paikallinen autonkuljettaja. Kuulostaa kallilta vaan ei erityisemmin ole. He tietenkään tunsivat alueen läpikotaisin, ja pääsinkin omituisiin paikkoihin jonne en olisi yksin millään löytänyt. Julkisia kulkuneuvoja en käyttänyt ikävä kyllä kertaakaan. Se on käytännössä mahdollista vain parilla saaren ylittävällä tiellä ja saarta kiertävällä rantatiellä.

ENSIMMÄINEN OSA

22.11. Lähtö

Vantaan säätilan takia koneelle tehtiin jäätyminenesto ja se lähti puolisen tuntia myöhässä. Alkuperäisen aikataulun mukaan vaihtoaikaa Dohassa oli 65 minuuttia. Vastassa oli kuitenkin paikallinen kenttäopas. Kohtalaista vauhtia hölkäten erinäisten mutkien, hissien ja tiukan turvatarkastuksen jälkeen hänen onnistui työntää minut ajoissa Balin koneeseen. Yksin suurella lentokentällä se ei olisi millään onnistunut.

23.11. Saapuminen

Tulo aamulla Ngurah Rain kentälle. Pienen humpan ja steppailun jälkeen löysin luotettavan tuntuksen kuskin ja sitten matkaan. Denbaserin suuralueella on noin kaksi miljoonaa asukasta ja aamuruuhka oli sen mukainen. Esikaupunkialueella näkyi pikkuvarpusia, kesykyyhkyjä ja mustakaulamanikkejä. Maisema vaihtui vähitellen kuvankauniisiin matkailuesitteistä tuttuihin kookospalmujen reunustamiin riisipeltoihin. Lehmähaikaroita ja jaavanriisahaikaroita näkyi pelloilla runsaasti. Tervapääskyn tyyppisiä lintuja oli kaikkialla. Kapeiden teiden ja levikkeiden puuttumisen takia pysähtyminen oli käytännössä mahdotonta. Ongelma on sama kaikkialla Balilla.

Matkalla kävimme kahvittelemassa. Tarjolla oli ilmaisia maistiaisista monista eri kahvilaaduista ja myynnissä hintaan 60000 rupiaa kuppi ”maailman kalleinta” Kobi Luwak kahvia. Tuntui aluksi kalliilta mutta tosiasiaassa hinta oli alle 4 euroa. En oikein osaa kuvailla makua, vaan ei se pahalta maistunut. Kahvipavut syötetään aluksi sivettikissalle, asian palm civet, (*Pradoxurus hermafroditus*), sulamattomat pavunytimet noukitaan ulostepökäleestä eli paskasta, toivottavasti pestään, paahdetaan, jauhetaan ja juotetaan turisteille. Sivettikissoja näkyi siellä täällä häkeissä aina Jaavaa myöten. Ei välttämättä kaunis näky. Ostin kuitenkin tulomatkalla pienen paketin kyseisiä kahvipapuja. Voi niillä ainakin yrittää yllättää jonkun suomalaisen gevaliamummon. Vaan tuskin tuntemiani rokkimummoja enää mikään yllättää.

Matka jatkui yhä ylemmäs Balin keskiseen vuoristoon. Pienen etsiskelyn jälkeen majapaikkani Bukit Kembar Ecotourism Wanagirin raittikylässä löytyi. Olin varannut internetin kautta majoituksen kolmeksi yöksi. Valinnan perusteena oli Google Earthin satelliittikuva. Olin viettävä täällä kaksi viikkoa.

Vaatimaton huoneeni (10 euroa yö) sijaitsi satakunta metriä päärakennuksesta tien päässä. Keittiön katetulta terassilta oli komea näkymä 200 m alempana sijaitsevaan viljeltyyn laaksoon ja läntisen Balin vähitellen mataloituvaan tulivuoriketjuun joiden takaa näkyi Itä-Jaavan 2700 m korkea Gunung Ijenin aktiivinen tulivuorimassiivi. Tulisin laskeutumaan sen kraateriin, mutta sitä en vielä tiennyt. Koska päivää oli vielä hieman jäljellä kävin katselemassa myös toiseen suuntaan.

Toisessa suunnassa kulki kapea maantie (Jalan Raya Wanagiri) ylhäällä kraaterin reunavallia pitkin. Alhaalla jyrkän vuoristosademetsän peittämän rinteiden alla oli kaksi järveä joiden takaa nousi viidakon peittämiä rinteitä. Kaukaa laakson läpi erottui idässä Gunung Agung tulivuori. Se ei juuri nyt purkautunut. Tienvierien ravintoloiden terasseilta pystyi katsomaan alas puiden latvuksiin. Heti löytyi sundansieppokäpinkäinen, oliivisiipibulbuli, aasiankiitäjiä ja aasianpalmukiitäjiä. Tuntemattomat linnut huutelivat ja lauleskelivat. Tuntui kuin olisin elämäni ensimmäisellä linturetkellä. Upea tunne!

Iltayöstä haukkapöllö huuteli alhaalla. Yöllä satoi rajusti ja oli komeaa elosalamointia.

24.11. Kraaterin reunalla

Sadekausi oli juuri toden teolla alkamassa. Päivä kuitenkin valkeni kauniina. Kävelin kraaterin reunan tietä edestakaisin muutaman kilometrin. Aina välillä kurkistelin alaspäin puiden latvuksiin. Lintuja alkoi pikkuhiljaa löytyä: tulikukastaja, oliivimedestäjä, pari lajia bulbuleita, kiinantururikyhyhky, pikkuminivetti, pikkukäkikyhyhky, indonesiankäkikyhyhky, mustadrongo, lepakkomaisesti lentäviä sumatranloistosalangaaneja oli kaikkialla, malesiankeijumaluri jne. Usein oli istuttava pöytään ja selailtava kirjasta mitä oikein luuli nähneensä. Kuten usein ennenkin, samannäköisiä lajeja saattoi olla pari sivua. Ärsyttävästi ei aina edes tiennyt mihin linturyhmään hyvin nähty laji kuului. Levinneisyyskartat ja hiuksien raastaminen auttoivat suuresti määrityksessä.

Kraaterin reunan komeita, alati muuttuvia maisemia kävi ihailmassa ohuehko turistivirta etelärannikon rysistä. Kaikki ottivat selfieitä kepeillä tai ilman ja kun se ei riittänyt, pyysivät jotakin lähellä olevaa ottamaan kuvia. Parissa viikossa minusta kehittyikin taitava turistipotrettien ottaja kaikennäköisillä kuvauslaitteilla. Jos saisi kaikki kuvat itselleen niin niissä näkyisi koko väriskaala keitetyn punajuuren värisistä briteistä aina losilaisiin afroamerkkalaisiin häämatkalaisiin.

Illalla majapaikkaan oli ilmestynyt keski-ikäinen ruotsalainen täti, siis minusta nuori nainen, joka teki matkaa vanhalla naistenpyörällä. Hän oli polkenut muutamana päivänä alhaalta 1350 metrin korkeuteen. Ketjut kuulemma välillä luistivat ja jarrut olivat huonot. Yhtenä aamuna innokkaana pyöräilijänä katselin ihailen kuinka hän paineli alamäkeen kohti itää ja Ubudia. Tunnin kuluttua alkoi sataa rankasti ja Gunung Agung syösti savua ja tuhkaa.

25.11. Bedugulin kasvitieteellinen puutarha

Aikaisin aamulla laskeuduin 400 metriä rappusia 150 metriä alas kraaterijärvien kannakselle. Alhaalla oli hindutemppeleitä eikä ainoatakaan ihmistä. Kävelin harjoituksen vuoksi pari kilometriä vuoristosademetsän heikosti näkyviä polkuja. Temppelein reunapuussa oli purppurahuppukyhyhky, viherviidakokanoja löytyi pieni parvi. Pari oravan näköistä juoksi oksilla. Rehevän kasvillisuuden takia järville ei juuri näkynyt. Ylös oli pitkä matka ja tasamaan tallajaan pohkeet huusivatkin armoa pari seuraavaa päivää. Ylöspäin pääsi kyllä, mutta alamäki oli yhtä tuskaa. Vaiva hävisi täysin vasta Gunung Ijenin kraaterin shokkihoidolla.

Aamiaisen jälkeen Beduguliin linturetkelle. Bedugulin kasvitieteellinen puutarha on Indonesian suurin käsittäen 160 ha. Alareuna on tiukasti aidattu mutta ylärinteessä raja häviää vaikeakulkuiseen vuoristosademetsään. Puiden aluset ovat huolellisesti hoidettua nurmikkoa. Maasto nousee takaosaa kohti 1450 metrin korkeuteen ja siitäkin vielä monta sataa metriä. Portin lähellä oli paljon porukkaa. Selvästi joidenkin firmojen urheilupäivää tms. vietettiin. Hieman kauempana joku stand-up koomikko veti ohjelmaansa voimakkailla lisäkovapuhujilla vahvistettuna. En tietenkään ymmärtänyt sanaakaan mutta yleisö nauroi katketakseen. Kilometrin kävelyn jälkeen ei näkynyt ketään ja naurunremakka kuului enää heikosti. Lintujakin alkoi löytyä: oliivimedestäjä, tulikukastaja, trillejä, tuhkadrongoja jne.

Kahden aikoihin alhaalta saapui tiheä sumu ja hetken päästä alkoi sataa. Autonkuljettaja oli juuttunut sumuun ja viikonloppuruuhkaan. Istuin pari tuntia kaupan edessä sateensuojassa ja söin paikallisia, välillä tulisia snakseja melkoisen repertuaarin. Toinen puoli jäi vielä maistelematta. Suukin alkoi tuntua helvetin esikartanolta. Päätin tulla tänne vielä uudelleen jonakin arkipäivänä jolloin porukkaa olisi vähemmän.

Bukit Kembarin isäntäpariskunta ja henkilökunta alkoi tulla tutuksi. Varsinkaan kun enää kokenut mielekkääksi lähteä täältä enää mihinkään. Isäntä, joka jostakin syystä kulki nimellä Papageyo Bali

oli noin kuusikymppinen pitkätukkainen hipiltä näyttävä uskonnollinen hindu. Hän oli entinen maanviljelijä, kasvisparantaja, nykyinen muusikko ja majatalonpitäjä. Myös vaimon suku oli asunut Wanagirissä ainakin parikymmentä sukupolvea. Papageyo oli paikallinen julkkis, eikä vastaan tullut yhtään paikkaa tai ovea joka hänen seurassaan ei olisi avautunut. Yksi tyttäristä oli naimisissa Sveitsissä ja ja toinen tytär ja poika opiskelivat Jakartan yliopistossa. Paikallisen tavan mukaan he hoitivat kahta lastenlastaan vanhempien ollessa opiskelemassa.

Harva se ilta oli balilaisen musiikin esityksiä. Perinteistä gamelania soittavaa perheorkesteria piti harjoittaa. Tilanteessa ei ollut mitään turistihömpötykseen viittaavaa. Välillä olin yksin kuuntelemassa. Papageyo soitti bambuxylofonia ja 10- ja 5-vuotiaat tytöt erilaisia lyömäsoittimia. Välillä laulettiin kuorossa. Onneksi minua ei pyydetty mukaan kuoroon.

26.11. Kottaraisia katsomassa

Aamulla alas Papageyon kanssa Mundugin rehevien laaksojen kautta kohti pohjoista rannikkoa ja Taman Bali Baratin kansallispuistoa ja balinkottaraisia. Luoteinen Bali on kuivempaa ja kasvillisuus ja linnusto erilaista. Kusipaikalla rannan läheisyydessä lauloi pyhimyskalastaja ja näkyi pieni parvi jaavanmainoja. Maantie kulkee kansallispuiston läpi kohden Gilimanukin lauttasatamaa. Kottaraispaikka on tiestä pari kilometriä suometsän takana.

Tein muutaman kilometrin lenkin oppaan johdolla suometsän kuivemmassa osassa. Kauriit olivat sotineet pitkin metsää ja villisiat tonkineet maata. Vilahdustakaan ei näkynyt. Sen sijaan lauma jaavanlutungeja, Ebony Leaf Monkey (Black Monkey) *Trachypithecus auratus* piti peliään suuressa puussa. Kyyhkyjä lennähteli puista ja meluisat joraparvet lauleskelivat. Suurehko kanaparvi juoksi karkuun.

Balinkottaraisia oli kasvatushäkeissä ja vapaana 26.11.2017 262 kpl. Vuoden ikäisinä ne siirretään suureen häkkiin ja kun linnut ovat kahden vuoden ikäisiä avataan häkin katto. Ne pyrkivät kuulemma usein lentämään takaisin helppoon ruokapöytään. Muutamia pareja pesii kauempana pöntöissä ja kenties muuallakin. Renkaattomiakin yksilöitä saattaa olla joitakin. Tulihan tämäkin kuuluisa paikka nähtyä. Kuin olisi katsellut jättiläispandoja Kiinassa.

Villien lintujen pyydystäminen laululinnuiksi pihahäkkeihin on vakava ongelma Indonesiassa ja myös Balilla. Ne uhkaavat monen lajin olemassaoloa. Näin kymmeniä pinnakelvottomia lajeja häkeissä. Voi hyvin kuvitella mitä sikarikkaat maksaisivat ikonisesta balinkottaraisesta. Lintuja vahditaan tarkasti, eikä ilman henkilökuntaa häkkien lähelle ole asiaa. Tämä on kuitenkin se ainoa paikka ja jos ainoalle paikalle tapahtuu jotakin, mitä tahansa, niin huonosti käynee. Balinkottarainen, Bali Myna/Starling, *Leucopsar rothschildii* on Balilla paikallisten keskuudessa erittäin tunnettu. Jopa lentokoneessa tapaamani balilainen merimies joka oli yhdeksän kuukauden pestin jälkeen palaamassa kotiin tiesi lajista yllättävän paljon. Gilimanukin tienvarressa on kymmenen metrin korkuinen kottaraispatsas. Balinkottaraisen vahingoittamista tuskin katsottaisiin täällä hyvällä.

Paluumatkalla pistäydyimme tarkastamassa Gilimanukin lauttasataman sillä päässäni alkoi muhia ajatus retkestä länteen Itä-Jaavalle. Papageyoakaan ei tarvinnut paljoa yllyttää. Reitti itään Lombokille oli käytännössä tukossa tulivuorenpurkauksen takia.

Takaisin jouduimme ajamaan Singaraja Denbasar valtatieä pitkin sillä sateet olivat huuhtoneet Mundugissa sillan mennessään. Matkalla kuljimme maankuulun durian-seudun läpi. Durian on Kaakkois-Aasian arvostetuin hedelmä ja thaimaalaisten mukaan ainoa joka kelpaa tiikerillekin. Durianpuu kasvaa kymmeniä metriä korkeaksi ja piikikäs hedelmä voi painaa yli 3 kg. Hyvälaatuinen durian on kuin söisi ylikypsää camembergiä Solovetskin luostarin

monisatavuotiaassa ulkokuuissa. Hienohelmat eivät voi sitä sietää. Itse opin syömään niitä takavuosina ja söisin helposti yhden durianin päivässä. Durianin tuonti itseään hienona pitäviin hotelleihin on ankarasti kielletty. Yritin maistattaa sitä muutamalle reppumatkailijalle, mutta se ei maistunut edes räppäritä näyttäneelle Surströmming Svenssonille. Hedelmäsesonki oli muutenkin parhaimmillaan; mangoja, lohikäärmehedelmiä, rambutaneja, papaijoita, jackfuitteja, litsejä, ruokabanaaneja jne.

Gunung Agungin purkaus jatkui ja tuulen suunnan muututtua lentokenttä suljettiin. Tulivuori on syyskuusta lähtien antanut merkkejä suuresta rytinästä mutta välillä on ollut taas hiljaista. Onhan tämä omalla tavallaan mielenkiintoista.

Illalla eksyin yllätyksekseni balilaisen ruoanlaiton pikakurssille neljän eteläafrikkalaisen kanssa. Wokilla kookosöljyssä valmistimme monenlaisia vihanneksia ja läheisestä lammikosta haavittua kalaa. Ruoasta tuli oudon maukasta. Kaikki raaka-aineet olivat muutaman metrin päästä hetki sitten poimittuja. Jopa kookosöljyssä keitetyt kalanpäät silmineen olivat maukkaita.

27.11. Kanoottiretki

Wifi toimii aamulla hienosti. Suomen ulkoministeriö vaatii kuulemma täällä päin olevia suomalaisia ilmoittamaan olinpaikkansa. Hah, hah! Hetken mietittyäni teen elämäni ensimmäisen matkustusilmoituksen. Sitten minua pommitettiin tekstiviesteillä. Hyvä on tietää Denbasarin lentokentän EU-kansalaisten informaatiotiskistä. Viestistä ei ilmene onko siellä bratwurstia. Mikäli kenttä olisi viikkokausia kiinni poistuisin Surabajan tai Jakartan kautta jonnekin Eurooppaan. Kuljetuskin Jaavalle olisi valmiina. Ulkoministeriö lupaa seurata purkauksen etenemistä ja tiedottaa asiasta. Itse seuran purkauksen etenemistä aamiaispöydästä enkä tiedota mihinkään. Lueskelen kuitenkin sanomalehtiä laajalla skaalalla. Täällä ollaan ilmiselvästi paniikissa ja hirmuisessa vaarassa. Hengityssuojaimet ovat saarelta loppuneet mutta joku Balilla asuva suomalainen on onnistunut hankkimaan sellaisen jopa koiralleen. Kuusankosken Emma Kutapiitsillä ei kuitenkaan pelkää. Juon vielä pari balilaista kahvia ja lähdän kanoottiretkelle.

Meloskelen yhdestä puusta taitavasti veistetyllä kanootilla pitkin Danu Buyan-järven enimmäkseen äkkijyrkkiä rantoja. Tai siis oikeasti istun kanootin pohjalla ja minua melotaan. Järvi on kooltaan nelisen neliökilometriä ja sen suurin syvyys on 87 metriä. Enimmäkseen järvi on kuitenkin matala ja pahoin rehevöitynyt. Kalastusta kuitenkin harjoitetaan runsaasti. Jaavanriisihaira on yleinen, samoin liejukana. Rantapuissa viuhahteli ja varoitteli runsaasti erilaisia tuntemattomaksi jääneitä lintuja ja makakilauma. Sitten alkoi taas rankkasade.

Sateen tauottuna ajamme alas pohjoiseen viettävää tienpätkää Papageyon kanssa. Tien päässä oli taas yksi hindutemppli ja nuoripari Moskovasta. Alue on loistava esimerkki toimivasta agroforestry-systeemistä. Kahvia, banaaneja, papaijaa, chiliä jne. ja kaiken yllä arvokkaita hedelmäpuita. Vaikka rinne oli jyrkkä, ei maaperän huuhtoutumista ollut havaittavissa. Tien päästä lähti betonoitu jyrkkä polku alas laaksoihin. Kymmenen kilometrin päässä tulisi joku pikkutie vastaan jota pitkin voisi kävellä aina Singarajaan asti. Saamari! Pohjelihaksetkin ovat kipeät. Jääköön toiseen kertaan.

28.11. Jaavalle tulivuoren juurelle

Aamulla taas alas kohden Gilimanukia. Mukana autonkuljettaja, paikan isäntä Papageyo ja ruotsalaiset 21-vuotiaat Nadja ja Felix jostakin Härjedalenin pikkupaikkakunnalta. Ennen satamaa kävimme syömässä todella tulista kanaa ja riisiä paikallisten suosimassa paikassa. Sekaisen koreografian jälkeen pääsimme lopulta pieneen lauttaan. Salmen ylitys kestää vain puolisen tuntia

mutta irrotautuminen ja laitureihin laskeminen huomattavasti kauemmin. Lautalla oli pikkubussillinen pystyynnostetun keitetyn täpläravun värisiä eurooppalaisia evakkomatalla rantahotelleista Surabajan lentokentälle. Heidän autonkuljettajansa oli ollut pari päivää sitten kalassa Lombokinsalmessa ja saanut tuhkapilven niskaansa. Vaalea paita oli muuttunut mustanharmaankukertavaksi hetkessä. Kalaa oli kuitenkin tullut runsaasti. Tämä kalamiehille vinkiksi. Nuoria ruskosuulia lepäili palmutukilla ja erilaisia tiiroja lenteli runsaasti. Samalla ylittyi aikavyöhyke.

Salmessa kellui vuorovesivirrassa monenlaista roskaa. Kertakäyttötavaraa ja muovia oli sunsaasti. Jäteongelma on alueella paha. Muutamassa paikassa Balilla oli selvää yritystä muovijätteen kierrätykseen mutta se on vain pisara meressä. Pieniä muovikaatopaikkoja on joka paikassa ja välillä joku käy niitä polttamassa suuren käryn ja metsäpalon uhan kera.

Jos jotakin negatiivisia kokemuksia matkalta haluaa sanoa ne ovat tässä: 1. Villien laululintujen pyydystäminen kotihäkkeihin 2. Muoviroksaongelma.

Ketapangin satamaan rantautumisen jälkeen Banyuwangin pikkukaupungin (asukkaita toistasataatuhatta) läpi pitkin Jalan Kawah Ijen-tietä kohden Gunung Ijen tulivuoren alarinteitä. Majoittuminen ylös vievän tien viereen Ijen Resto & Quest Houseen. Majatalon kauniin pihan kalalammikon vieressä oli hyttynen.

29.11. Sininen tuli

Lähtö kaasunaamareiden jaon jälkeen yhdeltä yöllä. Tunnin ajo ylös pientä mutkittelevaa sysipimeää tietä pitkin. Mukaan tuli pakollinen opas joka oli paikallinen mainari. Viimeisellä parkkipaikalla kaupattiin villapuseroita ja taskulamppuja. Sitten ylös leveää helppokulkuista mutta toisinaan jyrkkää polkua pitkin. Tunnin kävelyn jälkeen Nadja yrjösi Gilimanukin ruoat polun viereen. Ylös nousuun olisi ollut tarjolla ”taksi” ts. maitokärryn näköinen kulkuneuvo jota yksi paikallinen työnsi ja toinen veti. Hän kuitenkin kieltäytyi moisesta ja yllättävällä maalaistytön sitkeydellä selvisi koko yöstä omin jaloin. Yö oli muutoin täysin hiljainen enkä kuullut linnun lintua.

Noin kolmen aikoihin olimme kraaterin reunalla. Varsinainen ihme kuitenkin odotti alhaalla kraaterissa 600 metriä alempana. Purkauskasut palavat siellä sinisellä liekillä. Tietävästi ainoa paikka maailmassa. Ne kuitenkin näkyvät vain pimeässä. Polku alas oli pitkä ja vaativa, jyrkkä kivinen vuohipolku. Mielenkiintoa lisäsivät turistien lamput ja silloin tällöin vastaan tulevat kaivosmiehet jotka kantoivat korennolla kahdessa korissa yhteensä 40-50 kg painavia rikkilohkareita! Sininen tuli alkoi vähitellen näkyä ja olihan se outo, kerran elämässä kokemus. Alhaalla muutaman aarin alueella monimetriset siniset liekit valaisivat ympäristön kummallisen väriseksi. Parikymmentä turistia lamppuineen liikkui ympäriinsä ja etsi sopivaa kuvauskulmaa. En puolen tunnin etsinnän jälkeenkään enää löytänyt pientä ryhmäämme joten oletin heidän jo lähteneen ylöspäin. Kiipesin ylös lujaa, mutta noin puolessa välissä tajusin etteivät he ainakaan täällä ole. Sen sijaan siellä oli lepäilevä kaivosmies joka oli seurannut nousuani. ”Hey papa, you are strong”, hän sanoi ja antoi minulle parisataa grammaa painavan keltaisen rikkilohkareen. Olin haljeta ylpeydestä! Arvokkaimpiin matkamuistoihin liittyy aina henkilökohtainen tarina.

Aamu valkeni kraaterin reunalla. Alhaalla näkyi savupatsas jonka juurella nyt näkymätön tuli paloi. Samoin näkyi autereessa rikkihappoinen suurehko järvi ja väsyneitä turisteja laahustamassa ylöspäin. Taisi olla hyvä ettei polun jyrkän teitä nähnyt pimeässä. Polun yläpäässä oli suuri varoitustaulu jossa bahasa indonesiaksi ja englanniksi kiellettiin ankarasti kraateriin laskeutuminen. En joutunut kertaakaan käyttämään kaasunaamaria. Oli tyyntä ja kaasut purkautuivat suoraan

ylöspäin. Sininen tulikin oli kaivosmiesten mukaan harvinaisen komea. Loppuryhmäkin saapui vähitellen. Otimme ryhmäkuvia kuin Everestin valloittajat. Myöhemmin katsellesani niitä ei maisema erottunut lainkaan kuvista joita olen nähnyt Andeilta. Täydestä menisi.

Alaspäin kävellessä näkyi parvi jaavanbulbuleita, jaavanheleioita ja vuoritrillejä. Vielä alempana mm huiluharakkatasku. Majapaikassa toinen aamiainen ja lepäilyä. Sitten alas Balinsalmen rannalle. Yöpyminen Ketapangin sataman lähellä ja jaavalaisen elämänmenon tutkiskelua. Jaavalaiset musliminaiset eivät lainkaan häiriinny siitä että heitä kuvataan. Päinvastoin! Gunung Ijenin reunalla moni pyysi minut mukaan selfieen. Kaiketi harvinaista eksotiikkaa. Asenne on täysin toinen kuin monessa arabimaassa. Istuimme illan ruotsalaisten kanssa hotellin kivisellä rannalla katsellen taskurapujen vilkasta sosiaalista elämää. Läheisellä laiturilla oli rantasipi. Papageyo hartaana hinduna ei voinut sietää monia islamilaisia tapoja. Kuten sitä että aamiainen tuotiin tilaamatta huoneen eteen karpästen syötäväksi ennen islamilaista aamurukousta, hirmuisen aikaisin. Tai sitä että moskeijoiden rukouskutsut häiritsivät aamu-unta. Tarjoilijat rantaravintolassakin olivat täysiä nuijia ja ruoka huonoa. Balin hinduilla on myös oma kielensä jota jaavalaiset ymmärtävät heikosti.

30.11. Takaisin kotiin Balille

Lautalla yli Gilimanukiin ja kohti majapaikkaa tällä kertaa Negaran ja Pupuanin kautta. Rantatie on Balin pääväylä ja kulkee pienehköjen rantakohteiden takamaiden läpi kohden Denbasaria. Taas ylös pikkutietä pitkin. Vastaa tuli jossakin puolivälissä Bunut Bolongin autolla läpiajettava jättiläismäinen kuristajafiikus. Bunyan-puu on arvostettu ja pyhä kautta trooppisen Aasian. Se on Intian kansallispuu. Mundugissa ostin taas yhden durianin ja yritin maistattaa sitä matkailevalle nuorisolle. Illalla uni maittoi!

1.12. Putoukset rankkasateessa

Jaavalla olon aikana Gunung Agungin purkaus oli laantunut, tuuli kääntynyt ja lentokentän liikenne palautumassa vähitellen normaaliksi. Ajattelimme Felixin ja Nadjan kanssa lähteä katsomaan lisää tulivuoria nyt kun jo oli kokemusta asiasta. Siispä kohten Gunung Baturin lellä mummomäkeä.

Matkalla pysähdyimme hetkeksi Jembatan Tukad Bangkok sillalla. Silta on Balin pisin ja korkein. Sitten alkoi tosisiaan sataa ja näkyvyys heikkeni dramaattisesti. Alkuperäinen suunnitelma Kintamanin näköalasta ja löntystelystä Gunung Batur vuorelle oli hylättävä. Paikat ovat rannikon päiväretkeläisten suosiossa. Tänään ei tiellä näkynyt yhtään turistibussia. Lähdimme alas kohden Singarajaa ja Sekumpulin vesiputousta. Sade vain yltyi. Putouksille joutui kävelemään tunnin liukasta polkua ja ylittämään sateen turvottaman joen kahdesti. Kun on rankkasateessa muniaan myöten joessa ja vesiputous roiskuttaa vettä niskaan niin silloin on märkää. Kylmä ei kuitenkaan ollut ja maisemat olivat komeat.

Seuraava kohde oli turistien suosima Gitgitan vesiputous. Kaikki parikymmentä myyntikojua oli suljettu, lipunmyynnissä ei ollut ketään ja vastaan tuli ainoastaan rehua kantava mies ja koira. Sade se vain tiheni. Vettä oli putouksessa runsaasti. Alas mennessä näkyi yllättäen jaavantulitöyhtö. Komea tikka on hiljattain splitattu tulitöyhdyöstä. Täällä oli pari turistia joku vuosi sitten huuhtoutunut alavirtaan. Raja se pitää olla hulluudellakin ja lähdimme kuivattelemaan.

2.12. Välipäivä läheisellä vesiputouksella

Sateen jälkeen on poutasää totesi jo ammoin kuuluisa suomalainen ajattelija. Gunung Ijen näkyi selvästi terassilta. Nyt voisin elvistellä käyneeni siellä. Nopein keino saada vaatteet kuivaksi tässä kosteudessa on pukea ne päälleen ja lähteä kävelemään. Varmasti oli myös aiheellista hieman

toppuutella päälle vyöryviä vaikutteita.

Kävelin hyvässä säässä muutaman kilometrin Banymalan putouksille. Tie oli tehty betonilaatoista joista osa oli murentunut palasiksi. Paikallinen nuorukainen tarjosi minulle kyydin alas moottoripyörällään. Jaavankalastaja istui banaaviljelyksellä ja koristemedestäjät kisailivat. Putouksilla näyi hienosti jaavanhaarapyrstö ja metsävästäräkki. Olinkohan etsinyt lintuja turhan kaukaa?

3.12. Sadevesitankin avajaiset

Taas yllätys! Uuden sadevesitankin vihkiäiset! Miehet valmistivat ruokia aamusta asti. Pääruokana olisi kuitenkin kokonainen hiilloksella kypsennetty sika. Hiillosta valmisteltiin monta tuntia ja silloin tällöin joku toi skootterilla lisää puita nuotioon.

Välillä kävin uudelleen laskeutumassa rappuset järvikannakselle. Sillä välin sika oli ehditty teurastaa kovaäänisesti Jaken ja Jeniferin, sympaattisten nuorten amerikkalaisten, kauhuksi. Ehkä heille kuitenkin oli hyväksi nähdä mistä se ruoka oikein tulee. Jake oli ensimmäistä kertaa ulkomailla ja tullut suoraan Balille. He olivat jonkin ajan kuluttua matkalla sukuloimaan Pohjois-Irlantiin ja olivat jostakin syystä huolissaan amerikkalaisten maineesta Euroopassa. Annoin neuvoksi ettei kannata suureen ääneen kailottaa amerikkana murretta eikä varsinkaan kehua Donald Trumpia.

Vihkiäisiin liittyi monenlaista hindurituuaalia joiden merkityksen ymmärtämiseen tietoni eivät riittäneet. Vesitankin sisäänkin vietiin monimutkainen kukka-asetelma. Ruoka kuitenkin oli erinomaista ja ymmärrettävää ja käsitti koko sian saparoinen.

Auringon laskiessa kävelimme Papageyon kanssa suvun pyhälle Banyan-puulle. Valtavan puun alla oli pieni hindutemppele. Paikalla oli myös vanha pariskunta. Kukkia ja elintarvikkeita uhrattiin ja hiljaisia rukouksia lausuttiin. Tajusin olla hipihiljaa. Vuoden viimeinen täysikuu nousi ja paistoi polkutunnellia pitkin. Poistuessamme kävelimme suoraan kuuhun. Olenko minä todella täällä?

Alkuyöstä kokoontuimme pöydän ääreen nauttimaan paikallista arrakkia. Se tislataan palmuviinistä ja on Indonesiassa periaatteessa laitonta. Kovin suuresta rikoksesta tuskin on kyse sillä samassa pöydässä istui kaksi paikallista moottoripyöräpoliisia kallistelemassa vesitankin kunniaksi. He olivat kovasti kiinnostuneita lintukirjastani ja tunsivat monia lajeja. Poliisit lupasivat koska tahansa kyydin poliisipyörällä bongauspaikoille. Onneksi minulla oli muuta ohjelmaa.

4.12. Jatiluwih

Aamupäivästä oli taas matkailun vuoro, suuntana Jatiluwihin maailmankuulut riisiterassit. Ne ovat Unescon maailmanperintökohde. Kummallisia oikoteitä pitkin Gunung Batilufihin (2276 m) reunoja seurailen saavuimme terasseille takaovesta. Jouduimme varmuudeksi palaaman päätietä pari kilometriä takaisin sillä täälläkin tarvittiin jonkinlainen pääsylippu.

Tein pitkähköän kävelylenkin hyvin merkityillä turistireiteillä pitkinpoikin terasseja, aina alas Pura Taman Ayun kuninkaalliselle vesitemppelille asti. Eri vaiheissa olevia viljelyksiä oli taimien istutuksesta aina riisin puintiin asti. Uskomattoman monimutkainen tuhatvuotinen kastelujärjestelmä sai nöyräksi. Maisema oli kuin iso värikuva jostakin peruskoulun maantieteen oppikirjassa. Siitä kohdasta missä aasialaiset syövät paljon riisiä, vaan eivät perusta perunasta. Lintujakin näkyi, uusina ainakin mielenkiintoinen splittitikkapariskunta, siperianlepinkäinen, munioita, riisikirvinen ja isokaislakerttunen.

Läheisen ravintolan seisovassa pöydässä oli tavanomaisten ruokien lisäksi paistettuja lohkoporunoita. En aavistanutkaan kuinka alitajuisesti sitä oli kaivannut kotoisia epäterveellisiä makuja.

Takaisin uusia mutkittavia pieniä oikoteitä pitkin. Syviä bambua kasvavia rotkoja, pieniä hindutemppeleitä joita pysähdyimme katselemaan ja auton nieleviä monttuja tiessä. Jollakin bambun peittämällä temppeleillä näkyi bambulehväkerttuja kuten varmaan asiaan kuuluikin. Ilmestyimme Bedugulin taajamaan kanatarhan läpi. Vieressä oli jälleen Beratan-järvi ja sen prosyyreitä ja matkailukirjoista tuttu Ulun Danun kuuluisa temppele. Kymmenettä kertaa ohi kulkemisen sijaan oli nyt luovutettava. Paikallisia turisteja oli kohtalaisesti, eurooppalaisia vain minä. Ei ainoatakaan turistibussia. Tavallisesti paikka on suorastaan ruuhkainen. Lentojen peruminen näkyi selkeästi. Hyvä minulle, huono Balin turismille ja taloudelle.

5.12. Bedugulin kasvitieteellinen puutarha

Uudelleen kasvitieteelliseen puutarhaan. Toivoin että arkipäivänä olisi vähemmän porukkaa mutta mitä vielä. Sisäänkäynnillä oli toistakymmentä poliisibussia ja sisäpuolella kymmeniä poliisiautoja. Balin poliisilla oli jonkinlainen koulutuspäivä. Poliiseja istuskeli penkeillä ja jalkakäytävillä odottaen jotain tapahtuvaksi. Mitään muuta ei tapahtunut kuin että kävelin ohi ja moikkailin kaikkia. Tuttuja poliiseja ei näkynyt.

Edellisellä käynnilläni olin huomannut bamburotkon takana olevan laajahkon mäen näyttävän mielenkiintoiselta. Se oli lisäksi alueen taaimmainen peränurkka. Kiiwetessäni jyrkkää mäkeä tein retken ylivoimaisesti mielenkiintoisimman lintuhavainnon. Joku lintu varoitteli tikkamaisen itsepintaisesti ja lopulta lensi hienosti näkyville kelonpätäkään. Ilmiselvä koiras aasiantöyhötikka, Rufous Woodpecker *Micropternus (Celeus) brachyrus*. Lintu lensi edelläni kelonpätäkältä toiselle ja ehkä naaras varoitteli jossakin kauenpana. Lopulta tikka hävisi luoksepääsemättömään ryteikköön. Todennäköisesti kyseessä oli ensihavainto Balilla. Lajia on tavattoman vaikea sekoittaa mihinkään muuhun ja myös äänet täsmäsivät. Tutkiessani lintukirjaa havahduin äkkiä siihen että sundankäki kukkui selvästi tunnistettavalla kukkuulla. Tuli euforinen olo!

6.12. Lähtö

Viimeinen ateria maisematerassilla katsellen alas järville ja sademetsäisille rinteille. Majapaikkani on hintansa ja maineensa takia suosittu reppumatkailijoiden keskuudessa. Hieman aluksi arvelutti kuinka tulen toimeen minua 40 vuotta nuorempien matkailijoiden kanssa. Huoli oli täysin perusteeton. Tällainen viisasteleva setämies sopeutui hyvin joukkoon. Tänne on kuitenkin sen verran vaikea tulla että kaikkein pöljimmät olivat pudonneet ylämäessä rattailta. Toisaalta oma monivuotinen reppuhistoriani sai tuntemaan suurta sympatiaa nuorisoa kohtaan ja olihan minulla jotakin kerrottavaakin. Useimmat jututtamistani kymmenistä matkustajista olivat mielenkiintoisia persoonia joilla oli paljon pieniä kokemuksia matkoiltaan. Setämiehestä lapsellisia, välillä typeriä ja tietämättömiä mutta aina ennakkoluulottomia ja oppivaisia. Maailma ei ehkä sittenkään ole vielä menetetty.

Isäntäpariskunta lastenlapsineen lähti mukaan saattelemaan alas kentälle, kaiketi varmistaakseen että pääsen koneeseen. Nuorin tyttö lauloi pitkään radion säestyksellä loistavalla äänellään balilaisia lastenlauluja. En vaihtaisi tätä mistään hinnasta itsenäisyyspäivän juhlavastaanoton vahtaamiseen. Kuljettaja oli kotoisin Denbasarista, joten jostakin esikaupungin uumenista löytyi ”maankuulu” parturi. Perinteisiini kuuluu käydä tukanleikkuussa kunhan olen ollut jossakin maassa hieman pidempään. Parturi oli kotoisin Pohjois-Sumatralta Danau Tobasta ja näytti aivan lempeältä kurkunleikkaajalta. Hiustyylini on nyt kuulemma viimeisintä hottia Balilla ja naiset Finlandiassa tulevat juoksemaan perässäni. Tätä kirjoitettaessa en ole moista vielä havainnut. Jatkuvalla

räntäsateella ja pipolla täytyy olla osuutta asiaan.

Illalla odottelua kentän läheisessä hotellissa, syömistä ja jutustelua esimerkiksi Wanagirissä jo tavatun ja sattumalta samaan ravintolaan pöllähtäneen valkovenäläisen (!) pariskunnan kanssa. Papageyon mukaan minulla on erikoisen hyvä karma koska kaikki esteet tuntuvat vain sulavan pois omia aikojaan. Jopa balilaisten pyhä vuori Gunung Agung hiljeni hetkeksi. Sitten kävelen kentälle. Edellä paineli Papageyo hyvää vauhtia kevyt matkalaukkuni selässään ja minä parhaan kykyäni mukaan perässä. Me kaksi ukkoa ohitimme pysähtymättä pari autojen tarkastuspistettä poliisien seurattessa katseella ja keskellä tietä kävelen saavutimme kentän drop out zonen muutama auto perässämme. Pikaiset hyvästit ja sisään.

Aulassa törmäsin suureen australialaisjoukkoon. Luulin Balin olevan täynnä ausseja mutta sisämaassa heitä ei näkynyt ensimmäistäkään. Ilmeisesti kaikki olivat bilettämässä Denbaserin rannoilla. Kansainvälisellä puolella oli myyjiä tonttulakit päässään ja nurkassa väijyi kolmemetrinen styroksinen lumiukko. Jos vastaan olisi kävellyt joulupukki, olisin päästänyt sarjan tarzanhuutoja ja paennut mustanaamioksi takaisin vuorille.

7.12. Saapuminen

Dohan (Qatar) lentokentän ikkunoista näkyi runsaasti pikkuvarpusia ja muutama palmukyyhky *Spilopelia (Streptopelia) senegalensis*. Kannelmäessä näkyi junasta retkipinnaksi harakka ja varisparvi. Sitten yö laskeutui Suomen ylle. Junaa vaihtaessa Huopalahden aseman viimassa iski päälle kauhea kulttuurishokki. Taksin etsiminen kesätamineissa Masalassa ei lainkaan parantanut asiaa. Menin lämmittelemään läheiseen kapakkaan. Siellä oli Iltasanomien erikoisliite linnan juhlista. Sivukaupalla kuvia kankaanpalasiin ja lasinsiruihin koristautuneista balinkottaraisista.

TOINEN OSA

Indonesia on myös ornitologisesti äärimmäisen mielenkiintoinen, vaikea tai suorastaan mahdoton, johtuen valtavista, huonosti tunnetuista ja/tai vaikeasti hallittavista alueista, suuresta diversiteetistä, korkeasta endemismistä ja parhailaan kiehovasta splittausopasta jota keittelee monta kokkia. Monet elinympäristöt ovat häviämässä, joten on todennäköistä että lintulajejakin kuolee sukuputtoon ennen niiden löytämistä.

Seuraava on osittainen käänös artikkelista Rheindt F.E., Taxonomy and Systematics. Teoksessa Eaton *et.al.*

Viimeisten vuosikymmenien aikana on lintujen taksonomia kulkenut kohti lajien jakamista. 1970- luvun noin 8000 lajista on päädytty yli 11000 lajiin. Suurin osa kasvusta johtuu monimuotoisen kollektiivilajin splittauksesta kapeammin määriteltyyn lajiin. Jakamista perustellaan pääasiassa kahdella uudella tutkimussuunnalla: (1) bioakustiikka ja (2) polveutumisen genetiikka. Tutkijoiden mahdollisuudet julkaista tutkimustuloksia ei kuitenkaan millään pysy vyörymäisesti viikottain kertyvän uuden ääni- ja geneettisen materiaalin vauhdissa. Tämä on johtanut suureen määrään usein laajasti hyväksytyjä ”harmaita splittejä” joita ei kuitenkaan voi toistaiseksi perustella tarkastetuilla tieteellisillä julkaisuilla.

Indonesiassa ei ole mitään paikallista gestapotyypistä organisaatiota jonka listasta voisi katsoa mitä saa nähdä ja mitä ei. Joten katsoin mitä parhaaksi näin ja näin mitä parhaaksi katsoin.

Seuraavassa luettelossa olen merkinnyt lajin myös alalajin tarkkuudella mikäli vain mahdollista. On selvää että niiden tunnistaminen maastossa on enimmäkseen mahdotonta ja alalajin määrittäminen perustuukin lähes pelkästään levinneisyyteen. Tämä vain varmistaakseni että kun vanhana pappana soutelen kiikkuustuolissa niin joka heilahduksella ropisee uusi maailmanpinna. Oman mielenrauhani takia seuraan seuraavassa teoksen Eaton *et.al.* systematiikkaa. Jotakin on seurattava.

Tärkeimmät lähteet:

Eaton, J.A., van Balen, B., Brickle, N.W. & Rheindt, F.E. (2016). Birds of the Indonesian Archipelago. Greater Sundas and Wallacea. Lynx Edicions. Barcelona. ISBN: 978-84-941892-6-5
Erinomainen uusi perusteos alueen linnuista. Alkutekstit ja lajitekstit vakuuttavia, pirokset hyviä, hirmuinen työ tehty, splittausgaloppi aiheuttanee keskustelua. Lienee kuitenkin vasta alkua. Tärkein lähteeni. Tuleva klassikko. Ilman tätä teosta allaoleva lista näyttäisi toisenlaiselta.

Handbook of The Birds of The World. Latasin ennen lähtöä muutaman äänen ja tarkistelin levinneisyyksiä ja nimityksiä. Nettiversio: www.hbw.com

Maailman lintulajien suomenkieliset nimet. Mahdollisuuksien mukaan seurasin nimityksiä. En jaksanut odottaa tulossa olevaa uutta versiota Nettiversio: www.birdlife.fi/lintutieto

Avibasesta printtasin Balilla havaittujen lintujen listan (425 lajia) ja latasin muutamia ääniä puhelimeeni: www.avibase.bsc-eoc.org

Lisää ääniä etsin osoitteesta: www.xeno-canto.org

23.11. - 6.12. 2017 HAVAITUT LAJIT

Seuraavassa listassa on 84 lajia joista 17 on alueellisia endeemejä. Suurella todennäköisyydellä yksi uusi laji Balille. Viisi lajia näkyisi helposti kauniina kesäpäivänä Finnän pludiksella.

[E] = Eaton *et.al.* mukaan alueellinen endemi

[X] = suomenkielisen nimen puuttumisen tai löytymättömyyden takia oma ehdotukseni. Nimi on vapaasti käytettävissä.

[X?] = suomenkielinen nimisotku (englanninkielisten sotkut ovat paljon pahempia)

Punaviidakkokana. Red Junglefowl. *Gallus gallus bankiva*. Majapaikkani alarinteellä Wanagirissä ainakin 1/3. Kiusasivat minua äänellään monta päivää kunnes paikan koira nimeltään Buddy sai ne lentoon. Saattaa risteytyä kesykanojen kanssa koska on ainakin osin niiden kantamuoto. Risteymät ovat paikallisen uutistoimiston mukaan huonoja munimaan ja sitkeitä joten niiden läheisyydestä ei pidetä.

Viherviidakkokana. Green Junglefowl. *Gallus varius* [E]. Tamblingan- ja Buyan-järvien kannaksella muutaman parvi. Bali Baratin kansallispuiston suometsän kanaparvi oli todennäköisesti tätä lajia.

Kesykyyyhky. Domestic Pigeon. *Columba livia*. Siellä täällä rannikon asutuskeskuksissa mutta myös Ulun Danun hindutempelillä Beratan-järvellä 1217 mpy.

Jaavantururikyhyhky. Sunda (Island) Collared Dove. *Streptopelia bitorquata*. [E]. Parinkymmenen parvi Bali Baratin kansallispuistossa. Myös Singarajan ulkopuolella siellä täällä.

Aasian tururikyhyhky. Spotted Dove. *Spilopelia (Streptopelia) chinensis tigrina*. Yleinen ja näkyvä

vuorilta rannikolle. Usein pareittain.

Indonesiankäkikyyhky. Parzudaki's Cucoo Dove (Ruddy Cucoo Dove). *Macropygia emiliana emiliana*. [E] Lintuja lenteli usein majapaikkani ohi.

Pikkukäkikyyhky. Little Cucoo Dove. *Macropygia ruficeps ruficeps*. Yleinen ja näkyvä Wanagirin rinteillä.

Juovakäkikyyhky. Barred Cuckoo Dove. *Macropygia unchall unchall*. Muutaman kerran oksalla Wanagirin majapaikkani alapuolella.

Punakaulakyyhky. Pink-necked Green Pigeon. *Treron vernans*. Bedugulin kasvitieteellinen puutarha, useita harmaaposkikyyhkyjen seurassa. Ainakin 150 m korkeammalla kuin Eaton *et.al.* antaa ymmärtää.

Harmaaposkikyyhky. Grey-cheeked Green Pigeon. *Treron griseicauda griseicauda*. [E] Parinkymmenen parvi marjapuussa Bedugulin karvitieteellisessä puutarhassa.

Purppurahuppukyyhky. Pink-headed Fruit Dove. *Ptilinopus porphyreus*. [E] Pari Tamblingan- ja Buyan-järvien kannaksella hindutempelin reunapuussa.

Sundankäki [X?]. Sunda Cuckoo. *Cuculus lepidus*. Splitti *C. saturatus*. (Horsfields's Cuckoo). Katso Eaton *et.al.* Sekainen nimistösooppa jota vielä idänkäki ja himalajankäki sotkevat. Kukahteli muutaman kerran kesäisesti.

Aasiankukaali. Greater Coucal. *Centropus cinensis bubutus*. Bali Baratin kansallispuiston reunassa.

Idänpikkukiiitäjä. House Swift. *Apus nipalensis furcatus*. Useita Buyan-järven rannalla kanoottiretkellä.

Aasiankiitäjä. Pasific Swift (Fork-tailed Swift). *Apus pacificus*. Bedugulin kaupungissa parvia.

Aasianpalmukiiitäjä. Asian Palm Swift. *Cypsiurus balasiensis bartelsorum*. Yleinen Wanagirin rinteillä.

Sumatranloistosalangaani. Linchi Swiftlet (Cave Swiftlet). *Collocalia linchi dedii*. [E]. Yleinen. Suhahteli usein metrin päästä ohi. Lentää välillä lepakkomaisesti.

Alankosalangaani. Uniform Swiftlet. *Aerodramus vanikorensis salangana*. Suurehko parvi Jaavalla vuorelta laskeutuessa alangon riisipelloilla.

Ruskoperäsalaangaani. Edible-nest Swiftlet. *Aerodramus fuciphagus fuciphagus*. Yleinen järvillä ja Bedugulin kasvitieteellisessä puutarhassa parinsadan parvi. Lopullinen tunnistus levinneisyyden perusteella.

Liejukana. Common Moorhen. *Gallinula chloropus orientalis*. Muutamia näkyvästi Buyan-järvellä.

Rantasipi. Common Sandpiper. *Actitis hypoleucos*. Balin salmen Jaavan puoleisella rannalla sementtisiilon lastauslaiturilla. Äänteli välillä keväisesti. Jäi retken ainoaksi kahlaajaksi.

Ohjasnokitiira. Bridled Tern. *Onychoprion anaethus anaethus*. Muutamia Balin salmessa.

Mustaniskatiira. Black-naped Tern. *Sterna sumatrana*. Gilimanukin lahdella lähellä lauttasatamaa.

Töyhtötiira. Great Crested Tern. *Thalasseus (Sterna) bergii cristatus*. Nelisenkymmentä Gilimanukin sataman merimerkeillä

Pikkutöyhtötiira. Lesser Crested Tern. *Thalasseus (Sterna) bengalensis*. Ainakin 2 Balin salmessa Ketapangin lauttasatamassa Jaavalla.

Ruskosuula. Brown Booby. *Sula leucogaster* Balin salmessa enimmillään a7 juv., seilasivat palmutukilla vuorovesivirrassa.

Lehmähaikara. Cattle Egret. *Ardea (Bubulcus) ibis*. Yleinen alankojen märillä riisipelloilla usein kymmenien parvissa.

Pikkujalohaikara. Intermediate Egret. *Ardea (Mesophoyx) intermedia*. Muutamia pohjoisrannikon riisipelloilla.

Jaavanriisihaikara. Javan Pond Heron. *Ardeola speciosa*. Yleinen märillä riisipelloilla usein kymmenien parvissa. Myös näkyvästi Buyan-järvellä 1217 mpy.

Jalokotka. Changeable Hawk Eagle. *Nisaetus limnaetus*. Kiertelemässä alhaalla Wanagirin majapaikan viljelylaaksossa.

Jaavanjalokotka. Javan Hawk Eagle. *Nisaetus bartelsi*. [E] Hienosti kiertelemässä Wanagirin majapaikan viljelylaaksossa.

Rosvokotka. Black Eagle. *Ictinaetus malaiensis*. Matalalla Wanagirin majapaikan yli.

Sammakkohaukka. Chinese Sparrowhawk. *Tachyspiza (Accipiter) soloensis*. 1/ad. ruokailemassa oksalla Banymalan putouksen alajuoksulla.

Haukkapöllö. Brown Boobook. *Ninox scutulata javanensis*. Huuteli useasti alkuyöstä alhaalla Wanagirin majapaikan laaksossa.

Marmoriseppä. Lineated Barbet. *Psilopogon lineatus lineatus*. Pariskunta duetoi balinkottaraisten häkkien lähellä.

Jaavantulitöyhtö [X]. Javan Flameback. *Chrysocolaptes strictus*. [E] Splitti lajista Greater Flameback, *C. guttacristatus*. Katso Eaton *et.al.* Kovassa vesisateessa Gitgitin vesiputousten lähellä. Määrittäminen tulitöyhdyksestä, Common Flameback *Dinopium javanense* perustuu osin korkeuteen merenpinnasta.

Aasiantöyhtötikka. Rufous Woodpecker. *Micropterus (Celeus) brachyurus*. 5. joulukuuta 2017 Bedugulin kasvitieteellisen puutarhan erillisessä takaosassa *Shorea sp.* metsässä. Koiras varoitteli äänekkäästi ja lennähti useita kertoja edelläni puolilaholta kelonpätäkältä toiselle. Etäisyyttä vähimmillään 20 m. Mielestäni väärinmäärityksen mahdollisuutta ei ole. Ilmeisesti naaras varoitteli näkymättömissä kauempaa. Lensi lopulta kulkemattomaan paikkaan. Kirjallisuuden ja nettihakujen perusteella ensimmäinen havainto Balilla. Lähin esiintymä Jaavalla.

Ruskolakkitikka. Sunda Pygmy-woodpecker (Brown-capped Woodpecker). *Picoides (Dendrocopos) moluccensis*. Majapaikan polulla lähes päivittäin myös Begudulin kasvitieteellisessä puutarhassa.

Jaavankirjotikka [X]. Freckle-breasted Woodpecker. *Dendrocopos analis* [E] (Splitti aasiankirjotikasta, Fulvous-breasted Woodpecker, *D. macei*). Pariskunta hienosti yksittäispuussa Jatiluwihiin riisiterasseilla.

Turkoosikalastaja. Collared Kingfisher. *Todiramphus chloris*. Siellä täällä vuorilla yksittäin. Myös riisipeltojen reunamilla.

Pyhimyskalastaja. Sacred Kingfisher. *Todiramphus sanctus*. Rannikolla matkalla kansallispuistoon.

Jaavankalastaja. Javan Kingfisher. *Halcyon caynovenris*. [E] Hienosti banaaniviljelyksellä matkalla Banymalan putouksille.

Sundanhaukkanen. Black-thighed Falconet. *Microhierax fringillarius*. Istuskeli ja lennähteli pohjoisrannikon ruokapaikan lähellä.

Indonesianmesikko [X]. Indonesian Honeyeater. *Lichmera limbata*. [E] Usein meluisa pikkuparvi Wanagirin rinteellä. Osa lajikompleksista, harmaamesikko, Brown Honeyeater, *Lichmera indistincta/incana*. Katso www.hbw.com.

Malesiankeijumaluri. Golden-bellied Gerygone. *Gerygone sulphurea sulphurea*. Bedugulin kasvitieteellinen puutarha. Wanagirin rinteet. Myös Jaavalla.

Sundansieppokäpinkäinen. Black-winged Flycatcher-shrike. *Hemipus hirundaniceus*. Majapaikan rinteellä ja kraaterien hindutempelillä.

Isometsäkäpinkäinen. Large Woodshrike. *Tephrodornis virgatus virgatus*. Gunung Ijenin alarinteellä Jaavalla.

Jora. Common Iora. *Aegithia tiphia scapularis*. Bali Baratin kansallispuiston suometsässä äänekkäitä parvia.

Ruohikkolivertäjä. Lesueur's Triller (White-shouldered Triller). *Lalage seuri*. [E] Koiras Wanagirin majapaikan alapuolella olevassa laaksossa.

Pilkkaminivetti. Scarlet Minivet. *Pericrocotus flammeus siebersi*. Värikäs pariskunta puunlatvassa kraateritiellä.

Mustadrongo. Black Drongo. *Dicrurus macrocercus javanus*. Wanagirin tien reunan puussa.

Tuhkadrongo. Ashy Drongo. *Dicrurus leucophaeus*. Näkyvästi Wanagirissä ja Bedugulin kasvitieteellisessä puutarhassa.

Siperianlepinkäinen. Brown Shrike. *Lanius cristatus supersilosus*. Koiras Jatiluwihiissa.

Ruskoperälepinkäinen. Long-Tailed Shrike. *Lanius schach bentet*. Muutaman kerran majapaikan tienpätkän läheisissä puissa ja Watilufin rinteellä.

Viitasieppo. Grey-headed Canary-flycatcher. *Culicacipa ceylonensis*. Ijen Resto-majapaikan aidassa Jaavalla.

Harmaatiainen [X]. Cinerous Tit. *Parus cinereus cinereus*. (Splitti talitiaisesta *P. major*) Langalla

ääntelemässä kraateritiellä.

Haarapääsky. Barn Swallow. *Hirundo rustica gutturalis*. Yleinen pitkin saarta.

Tyynenmerenpääsky. Pacific Swallow. *Hirundo tahitica javanica*. Varsin yleinen järvillä.

Ruostepääsky. Daurian Swallow (Red-rumped Swallow). *Cecropis daurica striolata*. Muutamia järvillä.

Nokipääbulbuli. Sooty-headed Bulbul. *Pycnonotus aurigaster aurigaster*. Siellä täällä. Myös Jatiluwihissa.

Indonesiankeltaperäbulbuli [X?] Sunda Yellow-vented Bulbul. *Pycnonotus analis analis*. Splitattu. Birdlifen suomenkielinen nimi keltperäbulbuli viittaa lajiin *P. goiavier* (Philippine Yellow-vented Bulbul). Katso Eaton *et.al.* Yleinen ja näkyvä majapaikassa. Myös muualla.

Oliivisiipibulbuli. Olive-winged Bulbul. *Pycnonotus pulmosus*. Pieni parvi äänessä kottaraispaikassa.

Jaavanoliivibulbuli [X?] Javan Bulbul. *Ixos virescens*. [E] Splittilaji. Birdlifen suomenkielinen nimi sumatranoliivibulbuli engl. Sunda Bulbul viittaa tilanteeseen ennen splittiä. Katso Eaton *et. al.* Gunung Ijeniltä laskeuduttaessa palaneiden puiden oksilla pieni parvi noin 2000 m korkeudessa.

Jaavanheleia [X]. Javan Heleia (Javan Grey-throated White-eye). *Heleia javanica elongata*. Varsin yleinen Balin vuoristosademetsissä. Myös Jaavalla.

Vuoririlli. Mountain White-eye. *Zosterops emiliae*. [E]. Pari äänekästä parvea Bedugulin puutarhan yläosassa ja kraateritiellä.

Indonesianrilli [X]. Sunda White-eye. *Zosterops melanurus melanurus*. Sekainen taksonomia. Splitti lajista aasianrilli, Oriental White-eye (*Zosterops palpebrosus*). Katso Eaton *et.al.* Bedagulin kasvitieteellinen puutarha.

Bambulehväkerttu. Bamboo Bush Warbler (Yellow-bellied Warbler). *Abroscopus superciliaris*. Jatiluwihista tullessa bamburotkon hindutemppelillä.

Isokaislakerttunen. Striated Grassbird. *Megalurus palustris palustris*. Lauloi tolpalla Jatiluwihin riisiterasseilla.

Kiiltokottarainen. Asian Glossy Starling. *Aplonis panayensis gusti*. Pohjoisrannikolla puissa pieniä parvia.

Celebesinkiiltokottarainen. Short-tailed Starling. *Aplonis minor*. Yleinen ja näkyvä pienissä parvissa ylängöllä.

Jaavanmaina. Javan Myna. *Acridotheres javanicus*. Bali Baratin kansallispuistoon mennessä lähellä rantaa noin viiden parvi.

Harakkatasku. Oriental Magpie-robin. *Copsychus saularis amoenus*. Alas tullessa Jalan ... riisipellon reunassa.

Huiluharakkatasku. White-rumped Shama. *Copsychus malabaricus*. Laskeuduttaessa Gunung

Ijeniltä Jaavalla lähellä majapaikkaa.

Okrarintaviidakkosieppo [X]. Fulvous-chested Jungle-flycatcher. *Cyornis olivaceus*. Bedugulin kasvitieteellisen puutarhan bamburotkon sillalla.

Nokitasku. Pied Bushchat. *Saxicola caprata*. Koiras istui näkyvästi katolla.

Jaavankukastaja [X]. Javan Flowerpecker. *Dicaeum sanguinolentum*. [E] Pariskunta hedelmäpuussa läheiselle putoukselle mentäessä. Suomenkielinen nimi verikurkkukukastaja engl. Blood-breasted Flowerpecker viittaa laajaan taksoniin joka on splitattu, katso Eaton *et.al*.

Tulikukastaja. Scarled-headed Flowerpecker. *Dicaeum trochileum trochileum*. [E] Pariskunta Bali Baratin kansallispuiston hindutemppelin parkkipaikalla.

Koristemedestäjä [X]. Ornate Sunbird. *Cinnyris ornatus*. Splitti ryhmästä *C. jungularis* (Olive-backed Sunbird). Katso Eaton *et.al*. Kraaterin reunalla ja Jatiluwihin riisiterasseilla.

Jaavanhaarapyrstö [X?]. Javan Forktail. *Enicurus leschenaulti*. [E] Birdlifen suomenkielinen nimi ”jaavanhaarapyrstö” viittaa lajiin *E. velatus*, Sunda Forktail. Splittiryhmä. Katso Eaton *et.al*. Banymalan putouksella hienosti miltei putouksessa. Myös hieman aikaisemmin banaaniviljelyksellä. Saattoi olla sama.

Suomumanikki. Scaly-breasted Munia. *Lonchura punctulata nisoria*. Muutama mustakaulamanikkiparvessa Jatiluwihin riisiterasseilla.

Mustakaulamanikki. Javan Munia. *Lonchura leucogastroides*. [E] Siellä täällä Denbasarin laitamilla ja suurehko parvi Jatiluwihin riisiterasseilla.

Pikkuvarpunen. Eurasian Tree Sparrow. *Passer montanus malaccensis*. Yleinen asutuksissa erityisesti syömälöiden vieressä. Vaaleampi kuin kotomaan yksilöt.

Metsävästäräkki. Forest Wagtail. *Dendronanthus indicus*. Banymalan putouksen joen penkalla. Pitäisi olla Balilla harvinainen.

Riisikirvinen. Paddyfield Pipit. *Anthus rufulus albidus*. Muutamia Jatiluwihin terasseilla.